

O nematerijalnoj baštini lovranskoga kraja

(*Zbornik Lovranščine*. 2014. Knjiga 3. Katedra Čakavskog sabora Lovran. Lovran. 351 str.)

U izdanju Katedre Čakavskog sabora Lovran 2014. godine svjetlo je dana ugledao treći *Zbornik Lovranščine*. Prema riječima glavnoga urednika Igora Eterovića, taj je *Zbornik* postao „tradicionalna publikacija koja svake parne godine prezentira istraživanja vezana za Lovran i Lovranščinu”. Ovaj je broj, nastao na temelju izlaganja na znanstvenome skupu *Lovran u riječi, riječ u Lovranu* 20. travnja 2013. godine, posvećen jezičnoj baštini toga kraja. Iznimnim organizacijskim sposobnostima Uredništvo je *Zbornika* okupilo vrsne znanstvenike koji su za ovaj tematski broj obradili mahom jezični materijal bilo da je riječ o glagoljskim grafitima bilo o starijim i suvremenim tekstovima na lovranskoj čakavštini. Da je Uredništvu ovoga *Zbornika* u primarnome fokusu valorizacija lovranske kulturno-povijesne i jezične baštine, pokazuje već uvodni tekst Cvjetane Miletić naslova „Popuhnul je tihi vetar... tihi vetar od zajika”, u kojem autorica govoreći o današnjem i nekadašnjem „lovransken zajiku”, predstavlja zbornik na organskome idiomu. U *Zbornik* je uključeno jedanaest priloga sedamnaestero domaćih autora.

Jezičnu raspravu otvara rad „Pun naručaj nepozabjenih lovranskih besed” Mirjane Crnić Novosel i Ivane Nežić, nastao na građi iz triju knjiga književnica lovranskoga kraja, Marije Aničić (*Nepozabjene besedi*, 1998.; *Bonaci i neveri živjenja*, 2000.) i Milice Tuševljak (*Pun naručaj Lovrana*, 2007.). Autorice su primjenom temeljnoga instrumentarija izvedena iz dijalektološke teorije razlikovnosti nastojale pokazati „da je čakavština zapisana u djelima tih dviju autorica upravo ona lovranska”. Prema trima hijerarhijskim rangovima detaljno su analizirani brojni primjeri ekscerpirani iz navedenih zbirki čime se utvrdilo da je umjetnički izričaj obiju književnica neupitno odraz njihove materinske čakavštine, a time i potvrdilo da je dijalektna književnost jedan od najboljih čuvara mjesnih govora. Drugi je rad u nizu „Jedan šaljivi tekst o Lovrancima” posvećen, kao što i sam naslov podastire, kratkoj šaljivoj priči o Lovrancima, zabilježenoj prije stotinjak godina, a objavljenoj u trećem svesku *Čakavisch-Deutsches Lexikona* (1983.). Autorica je ovoga članka Jasna Vince detaljno, na četirima jezičnim razinama (fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj), obradila tekst pisan „liburnijskom čakavštinom”. Iako je riječ o opsegom nevelikoj priči, autorica je zabilježila mnoštvo gramatičkih i leksičkih zanimljivosti kojima se određuje njegova pripadnost čakavskome ekavskom dijalektu, štoviše njegovu sjeveroistočnomu istarskom poddijalektu. J. Vince se

pri klasifikaciji zabilježena sustava rukovodila ovjerenim ključnim dijalektnim značajkama uspoređujući ih s podacima u recentnoj literaturi. Rukopisni tekst, kao primjer istarske čakavštine, ostavština je Josipa Ribarića, a, prema autoričnim riječima, anonimni je autor toga teksta, iz samoga je naslova *Kako Lovránci niš n' uméju* razvidno, najvjerojatnije osoba iz susjednoga mjesta. Radu je priložen prijepis i faksimil teksta te rječnik. Sljedeći je članak u vezi s glagoljskom epigrafikom. Autor Mateo Žagar u ovome prilogu raspravlja o validnosti glagoljskih abecedarija iz 15. st. „ugrebanih u zidne slike lovranske župne crkve Svetoga Jurja”, podcrtavajući činjenicu da ni u kojem drugom istarskom mjestu nije sačuvana tolika koncentracija grafitnih abecedarija na malenu prostoru uz oltar kao u Lovranu. Njihove su posebnosti i tipičnosti u radu predstavljene u odnosu na druge ugrebane glagoljske abecedarije, s osobitim obzirom na *Ročki glagoljski abecedarij* iz 12. st. Autor je svoju pozornost usmjerio na oblike i pozicioniranje zabilježenih slova, pritom obrađujući i tekstne posebnosti ovoga epigrafskog materijala. Minucioznom rekonstrukcijom grafemskoga i slovnoga inventara predodčenih grafitna, autor je rasvijetlio neke dosadašnje prijepore u rekonstrukciji izvorne glagoljice u kamenim zapisima, ali i metodološki uputio čitatelja u pristupe datiranju najstarijih sačuvanih spomenika hrvatske epigrafike.

Glavnina je ovoga *Zbornika* posvećena radovima kojih je tema *Kvaderna kapitula lovranskoga*, zbirka isprava različita tipa nastalih u Lovranu između 15. i 18. st. (izdanje Damira Viškanića, 2002.). *Kvaderna* pisana glagoljicom i hrvatskim jezikom te latinicom i talijanskim jezikom pokazala se višestruko važnim vrelom za jezikoslovna istraživanja. Autorice su prvoga rada vezana za tekst *Kvaderne* Sanja Holjevac i Anastazija Vlastelić. „*Kvaderna kapitula lovranskoga* kao izvor za istraživanje hrvatske jezične povijesti” naslov je koji upućuje na filološku raspravu u središtu koje su odabrane fonološke, morfološke i sintaktičke značajke glagoljskih isprava pisanih na hrvatskome jeziku. Ovomu je istraživanju primarna zadaća bila utvrditi u kojoj su mjeri u jeziku *Kvaderne* zastupljene značajke organskoga idioma, ali i one koje pripadaju književnojezičnoj nadgradnji (stilizaciji). Provedenom sustavnom analizom autorice nisu samo potvrdile očekivanu pripadnost glagoljičnoga teksta *Kvaderne* liburnijskoj čakavici, nego i njezinu uklopljenost „u korpus dosad istraženih sjevernočakavskih pravnih tekstova nastalih u 16. i 17. st.”. Jezičnom se temom na ovaj nastavlja i sljedeći rad pod naslovom „Zapažanja o sintaksi *Kvaderne kapitula lovranskoga*” autorica Ane Kovačević i Lucije Turkalj. Rad obuhvaća raščlambu i opis odabranih sintaktičkih tema čakavsko-glagoljskoga dijela *Kvaderne*. Prednost u istraživanju dana je (nesamostalnim)

padežnim i glagolskim oblicima, negaciji, položaju atributa u imenskoj skupini te izricanju posvojnosti. Autorice su utvrđivanjem raznolikosti na sintaktičkoj razini uočile njihovu uklopljenost u „već ustanovljene sintaktičke obrasce povijesnih razdoblja”, tj. „postojanje kontinuiteta unutarnje povijesti hrvatskoga jezika”, no i upozorile na pojedine sintaktičke značajke, dosad nepoznate u povijesnoj sintaksi hrvatskoga jezika. Stoga valja istaknuti da je ovaj članak vrijedan prinos kako poznavanju jezičnoga korpusa *Kvaderne* tako i proučavanju sintaktičke razine pisanoga hrvatskog jezika.

Predložak je *Kvaderne kapitula lovranskoga* prikladnim bio i za proučavanje talijanskih posuđenica prisutnih u liburnijskoj čakavici. Tom se analizom bavila Nina Spicijarić Paškvan u članku „Talijanizmi u *Kvaderni kapitula lovranskoga*”. Istraživanjem temeljenim na hrvatskome tekstu predložka autorica je utvrdila razmjerno veliku zastupljenost posuđenica iz novijega sloja romanizama, najčešće iz mletačkoga jezika. Ovjereni su primjeri, razvrstani u pet semantičkih polja, sustavno leksikološki i etimološki obrađeni prema načelu tzv. neposredne etimologije. Služeći se postojećim etimološkim i drugim rječnicima, zabilježene talijanizme u tekstu *Kvaderne* autorica je uklopila u kontekst već ovjerenih posuđenica u hrvatskim govorima liburnijskoga kraja i u talijanskim govorima Istre, Slovenskoga primorja te talijanskih regija u neposrednome susjedstvu. Time se potvrdio utjecaj nekadašnjega kolonijalnoga mletačkog jezika u leksiku širega područja. Tematski blok radova kojih je nepresušno vrelo najobimniji glagoljski spomenik Lovrana nastavlja rad autorice Anđele Frančić o osobnim imenima u matičnoj knjizi krštenih uvrštenoj u *Kvadernu kapitula lovranskoga*. Ovaj se rad sastoji od nekoliko dijelova. U uvodnome su dijelu prezentirane osnovne antroponimijske kategorije s osobitim obzirom na osobno ime. Potom slijede općenite napomene o matičnim knjigama i *Kvaderni*. Središnji dio rada obuhvatio je „statističko-strukturnu raščlambu osobnoimenske građe matične knjige koja je sastavnicom *Kvaderne*”. Pomnoj je raščlambi pripojen tablični prikaz čestotnosti imena krštenika, njihovih roditelja i kumova te osvrt na nasljednost osobnih imena, antroponimijsku formulu i jezične značajke ovjerene na četirima jezičnim razinama, koje autorica iščitava iz zastupljenih antroponimijskih podataka. Vrlo je zanimljiv osvrt na društveni status žena koji se daje iščitati iz načina njihova imenovanja. Ovu je jezičnu analizu iz višestrukih razloga potrebno markirati polazištem u otkrivanju lovranske povijesti, osobito ako znamo da usmjerenih antroponimijskih istraživanja Lovrana i njegove okolice dosad nije bilo.

Antroponimijom se Lovranščine bavi i naredni rad. Robert Doričić i Ivana Eterović posegnuli su za fondom *Javni bilježnici Rijeke i okolice*, koji sadrži

„vrijednu zbirku isprava lovranskoga notarskog ureda (oporuke, kupoprodajni ugovori i dr.)”. Odabrana se građa (141 oporuka), pisana talijanskim jezikom u periodu 1756. – 1796., pokazala bogatim izvorom za istraživanje onomastičke građe. Iščitavanje je antroponima iz ovakva izvora vrlo zahtjevan i osjetljiv zadatak, pa angažman autora valja posebno pohvaliti. Za obradbu je ekscerpirane građe bilo potrebno poznavanje talijanskoga jezika, temeljnih načela grafijskoga sustava, ali i vrlo dobro poznavanje antroponimije pojedinoga područja. Analiza je osobnih imena, prezimena i nadimaka u navedenim dokumentima doprinijela popunjavanju onomastičkoga mozaika lovranskoga područja. Radu su priloženi popisi talijanske inačice imena koja se u oporukama pojavljuju i njihova čitanja.

Nadalje, onomastička je građa bila u središtu pozornosti još jednoga rada. Autori Igor Eterović i Frane Babić usmjerili su se na prikupljanje korpusa toponima na području Lovranščine. U radu pod naslovom „Prilog istraživanju toponimije Lovranščine: mikrotoponimija Tuliševice” temeljito su obradili ubicirane toponime te time upotpunili dio praznine na karti slabo istraženoga toponimijskoga blaga lovranskoga kraja. O temeljitosti ovoga istraživanja govori već obujam rada koji premašuje prethodne radove, ali i sama obradba toponima na nekoliko razina (geografskoj, povijesnoj i jezičnoj). Odabravši mikrotoponimiju za predmet svojega istraživanja, autori su nastojali manje, usko lokalizirane toponime kao jezične spomenike sačuvati od trajnoga zaborava, a ujedno taj korpus ponuditi za osnovicu pri stvaranju cjelovitoga popisa svih toponima lovranskoga kraja. Osim toga, u fokusu je njihova rada bilo ponuditi metodološki temelj za daljnja istraživanja.

Najopsežniji rad u ovome *Zborniku* prilog je autora Roberta Žigulića i Sanje Biloš Žigulić. U članku „Stanovništvo južnog dijela lovranske gradske jezgre u XIX. stoljeću” donose sintezu rodoslovnih podataka iz lovranskih matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih te iz postojećih stališa duša. Ovaj je rad svojevrsni nastavak prethodnoga rada istih autora o stanovništvu istočnoga dijela lovranske gradske jezgre 19. stoljeća, objavljenoga u drugoj knjizi *Zbornika Lovranščine*. Prema riječima samih autora, lovranski Stari grad i njegovo stanovništvo pokazali su se kao neiscrpno povijesno i rodoslovno vrelo. Da je tomu tako, svjedoči jedinstveni stališ duša lovranskoga *Municipalisa* za cjelokupno 19. st., koji su autori sastavili za vlastite rodoslovne potrebe. Zahvaljujući njihovu velikomu trudu, može se bez zadržke tvrditi da je „povijesna slika Lovrana i njegovih žitelja” osvjježena.

Posljednji je rad u *Zborniku*, nevezan za jezičnu tematiku, „Prilog poznavanju liturgijskih predmeta od plemenitih metala župne crkve Svetog Jurja u Lovranu”

autorice Mateje Jerman. Crkva apostrofirana u naslovu više je puta u razdoblju od 17. do 19. stoljeća preuređivana i dograđivana. Uvodno govoreći o samoj izgradnji crkve te svim preinakama kojima je kroz povijest bila zahvaćena, autorica je taksativno pobrojila liturgijske predmete smještajući ih u povijesno-umjetnički kontekst vremena u kojem su nastali. Iz lovranske crkvene riznice, koja danas broji desetak sačuvanih djela, izdvajaju se dva predmeta dosad neobjavljena. Upravo su oni u fokusu ove rasprave. Riječ je o kasnogotičkoj pokaznici iz 16. st. i neostilske kaležu iz 19. st. Pomnom je analizom autorica istaknula njihovu umjetničku vrijednost, a navodeći zabilježene godine i imena donatora, posvjedočila ulogu Lovrana kroz povijest kao značajna zbornoga kaptola te kasnije važnoga lječilišta na liburnijskoj obali. Rad obogaćuju fotografije navedenih predmeta i detalja koji ih krase.

Osvrti, prikazi i izvješća čine posljednji dio *Zbornika*. U ovome se dijelu prezentiraju različite publikacije s područja Liburnije i Krasa, poput *Rječnika govora Pasjaka*, pjesničke zbirke *Jelitima* Vlaste Sušanj Kapićeve ili posljednjega broja *Mošćeničkoga zbornika* u izdanju susjedne Katedre Čakavskoga sabora Mošćenička Draga. Iz raznolikosti samo navedenih prikaza i osvrtu razvidna je namjera Uredništva da ovo poglavlje *Zbornika Lovranščine* bude središnji prostor za promociju i ocjenu izdavačkih noviteta u regiji. Takvu praksu bez zadržke valja pohvaliti. Na samome je kraju priloženo „Izvješće o radu Katedre Čakavskoga sabora Lovran 2012. – 2014.”

Zaključno valja istaknuti da je *Zbornik Lovranščine* rezultat hvalevrijedna truda i rada kako glavnoga urednika Igora Eterovića tako i svih članova Uredništva: Roberta Doričića, Ivane Eterović, Vjekoslave Jurdane te Cvjetane Miletić, kao i ostalih uključenih u samu izradbu. Sadržajno usmjeren na kulturni, povijesni i jezični identitet lovranskoga kraja, ovaj je treći broj *Zbornika*, slijedeći kvalitetu onih prethodnih, pokazatelj čvrstoga nastojanja da se bogato naslijeđe ovoga kraja sačuva od zaborava. Vrijednost takva očuvanja materijalne i nematerijalne baštine važne za svaki hrvatski kraj prepoznata je među znanstvenicima iz raznih znanstveno-kulturnih institucija koji su svojim radovima participirali u izradbi ove knjige. Svaki je rad priložen *Zborniku* „kamenčić” koji upotpunjuje mozaik bogate lovranske povijesti, a ujedno i polazište za sva daljnja istraživanja lovranskoga kraja. Sudeći prema kvaliteti dosadašnjega rada Katedre Čakavskoga sabora Lovran, ona zasigurno neće izostati.

Mirjana Crnić Novosel